

Univerzitet u Sarajevu

Fakultet političkih nauka

Prof. dr. Mirko Pejanović

e-mail: pejanovicm@fpn.unsa.ba

**POLITIČKI PLURALIZAM I PARLAMENTARNA DEMOKRATIJA U BOSNI I
HERCEGOVINI**

Sarajevo, avgust 2013

Sažetak

Uvođenje i razvoj političkog pluralizma u Bosni i Hercegovini ima svoju specifičnu genezu. Nastao je 1990. godine sa izvjesnim istorijskim zakašnjenjem u odnosu na Republiku Sloveniju i Republiku Hrvatske. Socijalna osnova novoformiranih stranaka 1990. godine postaće etnički kolektiviteti tri bosanskohercegovačka naroda: Bošnjaka, Srba i Hrvata.

U društvenoj praksi se pokazalo u postdejtonskom periodu da pluralizam zasnovan na etničkoj osnovi nema istorijsku prohodnost u oblikovanju konsenzusa za razvoj države Bosne i Hercegovine u savremenom dobu. Glavna nemoć etničkih stranaka javlja se u sferi oblikovanja konsenzusa o glavnim pitanjima razvoja bosanskohercegovačkog društva i države u procesu integracije Bosne i Hercegovine u EU.

Nepostojanje konsenzusa unutar vladajuće skupine stranaka uticalo je nepovoljno na mogućnost formiranja čvrstih koalicionih sporazuma. Koalicione sporazume je zamijenilo stranačko partnerstvo u vršenju vlasti. Usljed toga je moć Parlamenta uzurpirana od strane otuđene i birokratizirane elite političkih stranaka. Suženo odlučivanje u krugu lidera vladajućih političkih stranaka je destruiralo i ideju institucije parlamentarne demokratije u postdejtonskom periodu političkog razvoja države Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: politički pluralizam; političke stranke; Bosna i Hercegovina, Evropska unija; međunarodna zajednica; parlamentarna demokratija; Dejtonski mirovni sporazum; parlamentarna većina; opozicija; Vijeće ministara; ustav Bosne i Hercegovine; Evropski sud za ljudska prava; Visoki predstavnik međunarodne zajednice; Specijalni predstavnik Evropske unije.

1. UVODNE POVIJESNE ČINJENICE O BOSNI I HERCEGOVINI

Kao društveni i zasebni teritorijalno-kulturni identitet Bosna i Hercegovina se spominje od desetog stoljeća u spisu vizantijskog cara Konstantina Porfirogenita pod nazivom *De administrando imperio* (O vladavini naroda). U drugoj polovini desetog vijeka Bosna je bila oformljena kao cjelina.

Od desetog do petnaestog stoljeća, Bosna egzistira povijesno kao srednjovjekovna država sa svojom teritorijom, plemstvom i državnom organizacijom, najprije kao banovina, a potom kraljevstvo. Bosna je imala razvijenu trgovinu sa susjednim zemljama, posebno sa Dubrovačkom republikom.

Tokom srednjovjekovnog doba Bosna kao država i društvo ima specifičnu vjersku strukturu svog stanovništva. Tu strukturu su činili pripadnici Bosanske crkve: bogumili; katoličke crkve: katolici i pravoslavne crkve: pravoslavci.

Do bitne promjene u religijskoj strukturi stanovništva Bosne dolazi nakon njenog pada pod upravu Osmanskog carstva 1463. godine. U šesnaestom i sedamnaestom stoljeću dio stanovništva Bosne prima islam za svoju religiju.

Za vrijeme vladavine Osmanskog carstva od 1463. godine do 1878. godine, dakle četiri stoljeća, Bosna je imala status zasebne cjeline u teritorijalnom, upravnom i kulturološkom pogledu. Takva njena pozicija potvrđena je nakon Bečkog rata, Karlovačkim mirom 1699. godine između Osmanskog carstva i Hazburške onarhije.

Kao zasebna teritorijalna upravna cjelina (ejalet) unutar Osmanskog carstva Bosna će odlukama Berlinskog kongresa 1878. godine potpasti pod upravu Austrougarskog carstva. Tokom 40 godina uprave Austrougarskog carstva nad Bosnom, koja po odlukama Berlinskog kongresa dobija novi službeni naziv: Bosna i Hercegovina, započelo je doba evropeizacije bosanskohercegovačkog privrednog, kulturnog i političkog života. Tada započinje industrijalizacija Bosne i Hercegovine zatim razvoj tržišne privrede, uvođenje građanskih osnovnih i srednjih škola, izgradnja putne infrastrukture. Formiraju se političke stranke i građanska udruženja.

Nakon Prvog svjetskog rata Bosna i Hercegovina ulazi u sastav Države Srba, Hrvata i Slovenaca koja je 1929. godine dobila naziv Kraljevina Jugoslavija.

U Drugom svjetskom ratu stanovništvo Bosne i Hercegovine masovno učestvuje u Narodnooslobodilačkoj antifašističkoj borbi. Uz borbu za oslobođenje zemlje od fašističke okupacije, u okviru antifašističkog pokreta Jugoslavije, narod Bosne i Hercegovine će se izboriti i za obnovu svoje državnosti. Na temelju odluka Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a iz 1943. godine, Bosna i Hercegovina je postala jedna od šest federalnih jedinica koje su konstituisale jugoslovensku federaciju na Drugom zasjedanju AVNOJ-a 1943. godine.

Od 1945. godine pa sve do 1990. godine, do vremena disolucije SFRJ, Bosna i Hercegovina je razvijala svoju savremenu državnost. Osigurala je napredak u socijalnom i kulturnom razvoju: formirala je četiri univerziteta, postigla potpuni obuhvat djece osnovnim obrazovanjem, imala je milion zaposlenih stanovnika.

Politička pluralizacija Bosne i Hercegovine u smislu uvođenja višepartijskog sistema izvedena je u novembru 1990. godine. Na prvim višestranačkim izborima te godine pobijedile su tri narodne stranke, po svojoj strukturi jednoetničke: SDA (Stranka demokratske akcije); SDS (Srpska demokratska stranka) i HDZ BiH (Hrvatska demokratska zajednica BiH). Ove tri stranke su osvojile 84% poslaničkih mjesta u Parlamentu Bosne i Hercegovine. Građanske stranke kao multietničke stranke svedene su na marginalnu opoziciju sa 16% poslaničkih mjesta u Parlamentu Bosne i Hercegovine.

Početkom 1991. godine, na temelju rezultata izbora formiran je višestranački parlament i vlada. Vlada tri etničke pobjedničke stranke: SDA, HDZ i SDS nijeformirana na koalicionom sporazumu, što je u osnovi postulat parlamentarne demokratije. Umjesto koalicionog sporazuma, Vlada Bosne i Hercegovine je formirana na **partnerskom odnosu pobjedničkih stranaka**. Takav odnos je vladajućim strankama omogućio da se različito odnose prema **glavnim pitanjima državnog i političkog razvoja Bosne i Hercegovine**. I upravo kada je tokom druge polovine 1991. godine i početkom 1992. godine na dnevni red Parlamenta Bosne i Hercegovine došlo pitanje državno-pravnog statusa Bosne i Hercegovine, a u kontekstu disolucije jugoslovenske federacije, Srpska demokratska stranka je napustila partnerstvo sa SDA i HDZ BiH, tako što je izašla iz parlamenta Bosne i Hercegovine. Srpska demokratska stranka je odbila

ideju provođenja referenduma građana o suverenom i nezavisnom političkom razvoju Bosne i Hercegovine. SDS je svoj poslanički klub izmjestio na Pale, naselje pokraj Sarajeva i osnovala Skupštinu srpskog naroda Bosne i Hercegovine. Ovim je u Parlamentu Bosne i Hercegovine tokom 1991. godine radikaliziran rascjep među pobjedničkim strankama na prvim višestranačkim izborima.

Na prijedlog Badinterove arbitražne komisije obrazovane od Evropske zajednice, parlament je donio odluku o sprovođenju referenduma građana Bosne i Hercegovine za nezavisnu i suverenu državu Bosnu i Hercegovinu 28. februara i 1. marta 1992. godine. Na referendum je izašlo 64% građana upisanih u birački spisak. Za nezavisni i suvereni državno-pravni status Bosne i Hercegovine opredijelili se 99% građana koji su izašli na referendum.

Od tada počinje jedno novo doba u političkom, socijalnom i kulturnom razvoju Bosne i Hercegovine. To doba znači onaj istorijski period u kome Bosna i Hercegovina kao suverena država započinje postsocijalističku tranziciju i stvaranje uslova za integraciju u evroatlantske institucije. Na samom početku njenog mirnog odvijanja tranzicije uslijedio je rat sa agresivnim ciljevima, a to je etnička podjela Bosne i Hercegovine. Inspirator i nosilac agresivne ratne politike destrukcije državnosti Bosne i Hercegovine bio je Miloševićev beogradski režim. Snagom JNA, koju je za sebe prisvojio, Miloševićev režim, u prvoj godini rata 70% bosanskohercegovačke teritorije stavljeno je pod kontrolu srpskih vojnih snaga, čijem se komandantu Ratku Mladiću za počinjene zločine sudi u Haškom tribunalu.

Nakon skoro četverogodišnjeg rata, u kojem je dva miliona ljudi prognano sa njihovih predratnih mjesta stanovanja i nakon genocida u gradu Srebrenici 1995. godine, uslijedila je vojna i diplomatska akcija međunarodne zajednice i Evropske unije da se zaustavi rat u Bosni i Hercegovini. Sam rat je zaustavljen Dejtonskim mirovnim sporazumom, čiji je lider bila administracija SAD-a u novembru 1995. godine.

2. DEJTONSKI MIROVNI SPORAZUM KAO OSNOVA INTERNACIONALIZACIJE IZGRADNJE MIRA I DEMOKRATSKE TRANZICIJE DRŽAVE BOSNE I HERCEGOVINE

Dejtonskim mirovnim sporazumom zaustavljen je četverogodišnji rat u Bosni i Hercegovini. (Do 1992. godine Bosna i Hercegovina je, po popisu stanovništva iz 1991. godine imala 4.377.033 stanovnika. U njenoj višetničkoj strukturi Bošnjaci su imali 43,71% učešća; Srbi 31,3% i Hrvati 17,3% te ostali 7,7%). Mandat za provođenje Dejtonskog mirovnog sporazuma dobile su vojne i civilne snage međunarodne zajednice i Evropske unije. Vojni aspekt Dejtonskog mirovnog sporazuma implementirale su snage NATO saveza. Civilni aspekt provođenja Dejtonskog mirovnog sporazuma pripao je u nadležnost Visokom predstavniku međunarodne zajednice. Nadležnosti Visokog predstavnika međunarodne zajednice (OHR) proširene su boskim ovlaštenjima koje su uvedene 1998. godine odlukom Vijeća za implementaciju mira. Prema ovim ovlaštenjima Visoki predstavnik međunarodne zajednice je dobio pravo da proglašava akte i zakone kojima se omogućuje provođenje Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Odredbama Dejtonskog mirovnog sporazuma potvrđen je državno-pravni i međunarodno-pravni subjektivitet države Bosne i Hercegovine, zatim članstvo u OUN-u i međunarodno priznate granice.

Jedna od važnih odrednica Dejtonskog mirovnog sporazuma jeste Ustav Bosne i Hercegovine, ustanovljen kao Aneks IV mirovnog sporazuma. Prema Dejtonskom ustavu Bosna i Hercegovina je dobila novo unutrašnje političko ustrojstvo koga čine : institucije države Bosne i Hercegovine i njena dva entiteta: Republika Srpska i Federacija Bosne i Hercegovine. Nakon provedene arbitraže 1999. godine grad Brčko je dobio status distrikta i tako postao element cjeline političko-ustavnog ustrojstva države Bosne i Hercegovine.

Strateški cilj provođenja Dejtonskog mirovnog sporazuma je **učvršćenje mira i integracija Bosne i Hercegovine u evroatlanstke institucije**: Vijeće Evrope, NATO savez i Evropsku uniju. Sve reforme koje se izvode u postdejtonskom periodu imaju za cilj usvajanje standarda na temelju kojih će država Bosna i Hercegovina ispuniti uslove za postizanje članstva u Evropskoj uniji i NATO savezu. Mnoge od izvedenih reformi imale su pozitivan ishod na osnovi podrške i

pomoći institucija međunarodne zajednice i Evropske unije. U prvim poslijeratnim godinama parlamentarni izbori su se provodili u organizaciji OESC-a dve do 2002. godine.

Budući da o većini pitanja iz nadležnosti Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine nije bilo saglasnosti zapravo konsenzusa među pobjedničkim strankama SDA, HDZ i SDS koje izbornu pobjedu osvajaju na prvim postratnim izborima 1996. godine, Visoki predstavnik međunarodne zajednice je u okviru svojih bonskih ovlaštenja donio preko 800 odluka. Mnoge od ovih odluka bile su proglašenje određenih zakonskih akata. U najvažnije reforme, za koje je zakone proglasio Visoki predstavnik međunarodne zajednice spadaju: uspostava državne granične službe, formiranje oružanih snaga Bosne i Hercegovine, obrazovanje državnih sigurnosnih agencija, formiranje uprave za indirektno oporezivanje, proširenje strukture i nadležnosti Vijeća ministara BiH (od tri ministarstva u 1997. godini Vijeće ministara je 2005. godine dobilo novu strukturu sa devet ministarstava). Poseban značaj imala je odluka Visokog predstavnika o proglašenju amandmana o konstitutivnosti bošnjačkog i hrvatskog naroda u Republici Srpskoj i srpskog naroda u Federaciji Bosne i Hercegovine u 2002. godini. Ovim amandmanima ukinuta je diskriminacija bosanskohercegovačkih naroda na etničkoj osnovi na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine i ispunjeni uslovi za prijem Bosne i Hercegovine u članstvo Vijeća Evrope.

Dejtonski mirovni sporazum je, uz zaustavljanje rata u Bosni i Hercegovini situirao i ovlaštenja institucija međunarodne zajednice i Evropske unije kojim se internacionalizirao istorijski proces integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju i evroatlantske sigurnosne institucije. Uz pomoć međunarodne zajednice u prvim postratnim godinama obnovljena je putna, energetska i komunalna infrastruktura. Započeo je 1998. godine proces izgradnje partnerskih odnosa između Bosne i Hercegovine i Evropske unije da bi 2008. godine bio potpisan sporazum o pridruživanju i stabilizaciji. (Sporazum nije ratifikovan u Evropskom parlamentu usljed neispunjavanja određenih uslova: provođenje presude Evropskog suda za ljudska prava u predmetu Sejdić i Finci). Radi se o presudi kojom se ukida diskriminacija etničkih manjina u pravu izbora u organe državne uprave Bosne i Hercegovine.

Demokratska tranzicija kao bitna pretpostavka izgradnje institucija države Bosne i Hercegovine u postratnim uslovima bi se teško odvijala bez angažovanja Evropske unije i međunarodne zajednice. Angažovanje međunarodne zajednice doprinijelo je uspješnom provođenju parlamentarnih izbora na svim nivoima vlasti. Time je zasnovan proces konsolidacije

parlamentarne demokratije u smislu mirne smjenljivosti stranačkih elita na izborima, formiranja međustranačkih koalicija i funkcionisanja izvršne vlasti.

3. GENEZA RAZVOJA POLITIČKOG PLURALIZMA U BOSNI I HERCEGOVINI U PERIODU 1996-2010 GODINE

Od druge polovine devetnaestog stoljeća ideje političkog predstavništva i demokratije povezuju se i javljaju u obliku **predstavničke demokratije**. Sa razvojem političkog pluralizma i jačanjem uloge stranaka u artikulaciji interesa društvenih skupina tokom dvadesetog stoljeća predstavništvo građana u parlamentu postaje monopol političkih stranaka.

Istorijsko iskustvo Bosne i Hercegovine u razvoju parlamentarne demokratije tokom devetnaestog i dvadesetog stoljeća je specifično. U vrijeme austrougarske uprave krajem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća oblik predstavništva u Saboru Bosne i Hercegovine zasnivao se na etničko-konfesionalnoj osnovi. I pored toga što Sabor Bosne i Hercegovine nije imao značajnije nadležnosti naspram centralne vlasti u Beču (zajedničko ministarstvo finansija), zasnivanje političkog predstavništva na etničko-konfesionalnoj osnovi imala je negativnog uticaja na profiliranje i razvoj stranačkog sistema u Bosni i Hercegovini. Takvo predstavništvo je bilo izvan liberalnodemokratske tradicije evropskih zemalja.

U vremenu Kraljevine Jugoslavije (1918–1941) većina stranaka u Bosni i Hercegovini sem socijaldemokratske i zemljoradničke stranke, bila je formirana na etničkoj osnovi. Srpske i hrvatske stranke su bile pod dominantnim uticajem njihovih etničkih centrala u Beogradu i Zagrebu. Jedina je Jugoslovenska muslimanska organizacija imala autonomnu bosanskohercegovačku politiku. Nakon Drugog svjetskog rata od 1945-1990 godine, u Bosni i Hercegovini je parlament djelovao na jednopartijskom monopolu.

Kada je došlo do sloma socijalizma u Evropi i raspada jugoslovenske socijalističke federacije tokom 1990. godine, uspostavlja se višestranački sistem u jugoslovenskim republikama. Razvijanje procesa pluralizacije prva je započela Republika Slovenija. Iza Slovenije, taj proces je slijedila Republika Hrvatska. Bosna i Hercegovina je imala određeno istorijsko zakašnjenje u uspostavljanju političkog pluralizma. Do formiranja političkih stranaka u Bosni i Hercegovini

dolazi tokom ljeta 1990. godine. U to vrijeme je već eskalirao velikosrpski nacionalizam što je dovelo do vojnog sukoba na prostoru Republike Hrvatske. Takva kretanja će imati psihološko dejstvo na pojavu i širenje etničke homogenizacije u Bosni i Hercegovini gdje žive tri naroda: bošnjački, srpski i hrvatski. Strah za ishod mira u Bosni i Hercegovini postat će psihološko-politička osnova za formiranje stranaka na etničkoj, zapravo, jednonacionalnoj osnovi. U maju, julu i avgustu 1990. godine bit će formirane tri etničke stranke: SDA – stranka bošnjačkog naroda, SDS – stranka srpskog naroda i HDZ BiH – stranka hrvatskog naroda. Ove tri stranke će, osim pobjede na prvim stranačkim izborima 1990. Godine ponoviti svoj izborni uspjeh i na prvim postratnim izborima 1996. godine. Na parlamentarnim izborima 1996. godine tri etničke stranke su osvojile 86% poslaničkih mandata u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine. Izbornu pobjedu će osvojiti i 1998. godine na drugim postratnim izborima. Na parlamentarnim izborima 2000. godine pobjeda je pripala bloku građanskih stranaka. Sa najviše osvojenih mandata na izborima 2000. godine Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine je inicirala formiranje Alijanse za demokratske promjene. Uslijedili su parlamentarni izbori 2002. godine i tada izbornu pobjedu ponovo dobijaju etničke stranke.

Prva tri izborna mandata državnog i entitetskih parlamenata u postratnom vremenu trajali su po dvije godine. Tada je izbore provodio OSCE i zagovarao je koncepciju trajanja mandata parlamenata dvije godine i učestalijih izbora. Zamisao je bila da se kroz nadmetaje stranaka u izbornom procesu oblikuje nova stranačka struktura državnog i entitetskih parlamenata. Nadalje, namjera međunarodne zajednice je bila u pravcu podrške za formiranje novih stranaka koje nemaju ratnu hipoteku. Do toga ipak nije došlo.

Nakon parlamentarnih izbora 2002. godine, vladajuću većinu formiraju tri etničke stranke uz pomoć novoformiranih stranaka: Stranka za BiH u Federaciji BiH i Partija demokratskog progresa u Republici Srpskoj. (SDA; HDZ i SDS su u Parlamentarnoj skupštini imale 19 poslaničkih mandata od ukupno 42). Ali vlada parlamentarne većine nakon izbora 2002. godine **nije formirana na koalicionom sporazumu i političkom programu** koji proističe iz tog sporazuma. Parlamentarna većina je vršila vlast na **partnerskim međustranačkim odnosima**. O najvažnijim projektima reforme u procesu tranzicije nije se mogao postići konsenzus između stranaka koje su činile vladajuću većinu. Radilo se o reformi oružanih snaga, zapravo formiranju državnog ministarstva odbrane i jedinstvene operativne komande oružanih snaga. Na osnovu

izvršenog pritiska od Visokog predstavnika međunarodne zajednice izvedena je reforma oružanih snaga integracijom entitetskih vojski u oružane snage Bosne i Hercegovine. Tada je ulogu Visokog predstavnika međunarodne zajednice vršio engleski liberal Paddy Ashdown. Nepostojanje konsenzusa vladajuće vladajuće većine stranaka nadomještao je Visoki predstavnik međunarodne zajednice koji je u vremenu od izbora 2002. godine do kraja 2004. godine na privremenoj osnovi proglasio 14 zakona.

Reforma odbrane u Bosni Hercegovini smatra se jednom od najuspješnijih reformi u postdejtonskom periodu političkog razvoja Bosne i Hercegovine.

Jedna od najsloženijih reformi odnosi se na **promjenu dejtonskog Ustava Bosne i Hercegovine**. Uz pomoć administracije SAD-a, krajem 2005. godine iniciran je projekt ustavne reforme u obliku amandmana na Ustav Bosne i Hercegovine. Amandmani su imali za cilj jačanje nadležnosti Parlamentarne skupštine u donošenju zakona, promjene u poziciji i strukturi Predsjedništva Bosne i Hercegovine i proširenje strukture Vijeća ministara sa uvođenjem ministarstava za nauku i tehnologiju i poljoprivredu. Odlučivanje u parlamentu BiH odvijalo se u aprilu 2006. godine, po čemu će ustavni amandmani dobiti naziv „aprilski paket ustavnih promjena“. Nakon rasprave do promjena Ustava Bosne i Hercegovine nije došlo. Izostao je **konsenzus unutar vladajuće skupine stranaka**. Stranka za Bosnu i Hercegovinu kao jedna od vladajućih stranaka nije prihvatila ustavne reforme. Tadašnji Visoki predstavnik međunarodne zajednice Christian Schwarz-Schilling nije posegao za bonskim ovlaštenjima. Istovremeno, nije ni inicirao niti organizovao snažan pritisak međunarodne zajednice zapravo njenog Vijeća za implementaciju mira. Neuspjeh u izvođenju promjene dejtonskog Ustava imao je višestruke negativne posljedice. One su se ispoljile u slabljenju angažovanja međunarodne zajednice u procesu izvođenja reformi kao uslova za odvijanje integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju. Posebna negativna tendencija se ispoljila u izostajanju dinamike u političkom razvoju države Bosne i Hercegovine. Nakon neuspjeha 'aprilskog paketa' ustavnih promjena uslijedila je **radikalizacija** političkih opcija između stranaka. Ta radikalizacija se naročito ispoljila u retorici Stranke za BiH u liderstvu Harisa Silajdžića za ukidanje Republike Srpske i retorici Saveza nezavisnih socijaldemokrata u liderstvu Milorada Dodika za otcjepljenje RS-a iz države Bosne i Hercegovine. I jedna i druga retorika su pokrenule etničku homogenizaciju i dovela do izborne

pobjede 2006. godine Stranke za BiH u Federaciji BiH i Stranke nezavisnih socijaldemokrata u RS-u.

Sa stanovišta razvoja stranačkog sistema produbljen je međustranački ideološki rascijep u pogledu mogućnosti za postizanje konsenzusa među pobjedničkim strankama u parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine. Tako je konsenzus među vladajućim parlamentarnim strankama u Bosni i Hercegovini u postdejtonskom periodu postao jedna vrsta **političkog bauka**.

4. UZURPACIJA MOĆI PARLAMENTA BOSNE I HERCEGOVINE U MANDATNOM PERIODU 2006–2010 GODINE

Ovaj četverogodišnji period u radu parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine ima posebno značenje. U ovom periodu se nakon izbora 2006. godine mijenja stranačka struktura Parlamenta. Poslaničke mandate osvajaju i čine vladajuću skupinu: Stranka demokratske akcije, Savez nezavisnih socijaldemokrata, Stranka za BiH i Hrvatska demokratska zajednica. Sa najviše osvojenih glasova ove stranke formiraju Vijeće ministara. Drugi aspekt posebnog značenja mandatnog perioda parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine u vremenu 2006–2010 ogleda se u ispunjavanju uslova za potpisivanje Sporazuma o pridruživanju i stabilizaciji sa Komisijom Evropske unije. Radi se o početnoj i veoma važnoj fazi za odvijanje integracije Bosne i Hercegovine u EU.

Jedan od važnih uslova za potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju odnosio se na projekt reforme policije. U početnoj konceptualizaciji projekta reforme policije postojala je zamisao da struktura policije ima svoju jedinstvenu profesionalnu organizaciju i način upravljanja od lokalnog preko entitetskog do državnog nivoa. Usljed nedostatka konsenzusa vladajućih stranaka o sadržaju i ciljevima reforme policije dvije godine su trajale neproduktivne rasprave (od 2006–2008). Međustranačke rasprave unutar vladajuće skupine odvijale su se u suženoj skupini lidera stranaka izvan Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. Sa svoje strane sastanke stranačkih lidera je povremeno sazivao tadašnji Visoki predstavnik međunarodne zajednice, slovački diplomata Miroslav Lajčak. U odnosu na projekt reforme policije sastanci lidera stranaka sa Visokim predstavnikom međunarodne zajednice nisu donijeli rezultate. Potom je uslijedio dodatni pritisak međunarodne zajednice i Evropske unije na vladajuće političke

stranke da prihvate projekt reforme policije. Taj pritisak će dovesti do djelimičnog uspjeha. Radi se o tome da je cjelovit projekt reforme policije sužen na uvođenje direkcije na državnom nivou za koordinaciju policijskih snaga. Odustalo se od cjeline strukturne reforme policije i upravljačke nadležnosti nad policijom na državnom nivou. Ovaj oblik kompromisa za reformu policije postaće osnovom da su se ispunili uslovi za potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju Bosne i Hercegovine. Sporazum je potpisan 2008. godine a njime je označen ugovorni odnos Bosne i Hercegovine sa Evropskom unijom unutar procesa integracije u EU. Budući da od 2009. godine Bosna i Hercegovina ne ispunjava uslov za provođenje presude u predmetu Sejdić i Finci nije došlo do ratifikacije Sporazuma o pridruživanju i stabilizaciji od zemalja članica Evropske unije. Jedan od uslova za ratifikaciju je ispunjen a to je usvajanja Zakona o popisu stanovništva tokom 2013. godine.

Tokom mandatnog perioda 2006–2011 godine, Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine i dalje ne vrši uspješno svoju ustavnu ulogu najvišeg zakonodavnog tijela. Njena društvena moć dobijena slobodnom voljom građana na izborima uzurpirana je od strane lidera stranaka koje čine vladajuću skupinu. Uticaj na pripremu i donošenje zakonskih rješenja prisvojila su stranačka rukovodstva. I Vijeće ministara i Parlament su stavljeni na marginu odlučivanja o glavnim pitanjima iz nadležnosti Parlamentarne skupštine. Radikalizacija jednog broja pitanja na etničkoj osnovi dovela je do učestalije primjene entitetskog glasanja u Zastupničkom domu Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. Zahtjevi za entitetsko glasanje dolazili su od poslanika iz RS-a. Visoki predstavnik međunarodne zajednice Valentin Inzcko u svom izvještaju Vijeću sigurnosti OUN od 12. novembra 2010. godine iznosi sljedeće ocjene o radu Parlamenta Bosne i Hercegovine: „Institucije na državnom nivou nisu radile punim potencijalom u mandatu 2006–2010 i to najviše zbog političkih opstrukcija i razmjerica. Broj zakona odbačenih zbog entitetskog veta u državnom parlamentu u značajnoj mjeri se povećao. Odbačeni zakoni su bili od suštinskog značaja za napredovanje Bosne i Hercegovine u procesu evroatlantskih integracija. U poređenju sa prethodnim periodom 2002–2006, Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine je u mandatu 2006–2010 usvojila za jednu trećinu manje zakona“.

Iako je vladajuća skupina stranaka u svom sporazumu za vršenje vlasti u mandatnom periodu 2006–2010 proklamovala više ciljeve, one se zbog nepostojanja **međustranačkog konsenzusa** nisu mogli realizovati. Radi se o sljedećim ciljevima: novi Ustav Bosne i Hercegovine utemeljen

na evropskim standardima; moderna auto cesta za povezivanje Bosne i Hercegovine sa zemljama EU; rast zaposlenosti; stvaranje uslova za inostrana ulaganja. Nasuprot ovim ciljevima nije došlo do rasta inostranih ulaganja niti je došlo do povećanja procenta zaposlenosti. Nezaposlenost je porasla na 40% radno aktivnog stanovništva. Preko 30% stanovništva živi u uslovima enormnog siromaštva. Osobito su u teškom položaju penzioneri zbog niskih penzija i nezaposlena omladina.

Pokušaj da se pristupi **reformi Ustava Bosne i Hercegovine**, u okviru butmirskog pregovaračkog procesa u oktobru 2009. godine, nije doveo do uspjeha. Saglasnost u skupini vladajućih stranaka za moguće ustavne promjene je izostala.

U mandatnom periodu 2006–2010, Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine nije postala središte racionalne i umne rasprave za oblikovanje opšteg interesa koji omogućuje uspješno odvijanje procesa integracije države Bosne i Hercegovine u EU. Odlučivanje o pitanjima nadležnosti Parlamentarne skupštine izmještena je u uski krug stranačkih elita. I zakoni o kojima se odlučivalo u Parlamentu, zbog primjene entitetskog odlučivanja, najčešće su opstruirani. Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine je ostala bez svog demokratskog kapaciteta posebno u pogledu ustavne odgovornosti da donosi zakone i vrši političku kontrolu nad radom izvršne vlasti. Kako je i u ovom mandatnom periodu parlamentarna većina bila bez čvrsto utemeljenog stranačkog koalicionog programa i kako su na sceni bila politička sukobljavanja vladajućih stranaka, parlamentarna demokratija je nadalje bila uzurpirana **partitokratijom**. Monopol stranačkih elita u odlučivanju o društvenom razvoju postao je glavna opasnost za negaciju parlamentarne demokratije. U uslovima kada stranke unutar parlamentarne većine nemaju konsenzus o zakonima i projektima za reforme i kada u Parlamentu ne postoji moćna i odgovorna opozicija, parlamentarna demokratija je potisnuta.

5. MOGUĆNOSTI KONSOLIDACIJE PARLAMENTARNE DEMOKRATIJE NAKON IZBORA 2010. GODINE

Nakon parlamentarnih izbora 2010. godine građani su očekivali nove reforme, kako bi se ubrzao proces integracije u EU. Nadanja su bila okrenuta privrednom rastu i zapošljavanju. Najveći broj poslaničkih mjesta u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine osvajaju:

Socijaldemokratska partija BiH – 8 poslaničkih mandata i Savez nezavisnih socijaldemokrata – također 8 poslaničkih mandata. Po broju poslaničkih mandata slijede ih: Stranka demokratske akcije sa 7 mandata, zatim Srpska demokratska stranka i Savez za bolju budućnost po 4 mandata, te Hrvatska demokratska zajednica sa 3 mandata i Hrvatska demokratska zajednica 1990 sa 2 mandata. SDP BiH, kao pobjednička stranka u Federaciji BiH na izborima 2010. Godine, zagovarala je stanovište da se koalicije do kojih se dođe u međustranačkim pregovorima, trebaju zasnivati na čvrstom sporazumu i programu koji će činiti osnovu za realizaciju koalicionog sporazuma. Takvo stanovište je označilo raskid sa do tada primjenjivanom praksom partnerstva između vladajućih stranaka koje čine parlamentarnu većinu. Usljed ovakvog pristupa, izgubljeno je više od godinu dana u traženju rješenja za koalicioni sporazum na državnom nivou. Koalicioni sporazum o parlamentarnoj većini i formiranju Vijeća ministara postigli su: SDP BiH, SDA, SNSD, HDZ BiH, HDZ 1990 i SDS. Iz ove stranačke većine, nakon godinu dana vršenja vlasti, isključena je SDA zbog neprihvatanja budžeta institucija države BiH za 2012. godinu. Na mjesto SDA došla je stranka SBB.

Vladajuća skupina stranaka našla se pred izazovom nakon izbora 2010. godine da pokrene reforme i osigura promjene u pogledu ubrzanja integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku Uniju. Ostvarenje tog cilja uslovljeno je usvajanjem amandmana na Ustav BiH kojim se provodi odluka Evropskog suda za ljudska prava u predmetu Sejdić i Finci. Tu je bio još jedan uslov: donošenje Zakona o popisu stanovništva. Zakon je donesen početkom 2013. godine, a popis stanovništva se organizuje u oktobru 2013. godine. Jedan veoma važan projekat, a javlja se kao uslov za postizanje članstva Bosne i Hercegovine u Akcionom planu za članstvo u NATO vojnom savezu, odnosi se na Zakon o raspolaganju vojnom imovinom kao državnim imovinom.

Podnošenje aplikacije za dobijanje statusa kandidata za članstvo Bosne i Hercegovine u Evropskoj Uniji uslovljeno je provođenjem odluke Evropskog suda za ljudska prava. U traženju mogućeg prijedloga amandmana na Ustav BiH u predmetu Sejdić i Finci, nije postignut napredak ni tokom 2010. godine, ni tokom 2012. godine, niti u prvoj polovini 2013. godine. Komisija formirana u Parlamentarnoj skupštini da pripremi amandman na Ustav, nije uspjela doći do konsensualnog prijedloga. Na sastancima lidera vladajućih stranaka nije se moglo doći do usaglašenog prijedloga koji bi mogao ući u parlamentarnu proceduru za usvajanje. Stranačka stanovišta su suprotstavljena, posebno među strankama u Federaciji BiH.

U ovom pitanju provođenja odluke Evropskog suda za ljudska prava, a koja se odnosi na uklanjanje diskriminacije pripadnika etničkih manjina u pravu da biraju i da budu birani na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini, produbila se nemoć vladajućih stranaka u Parlamentarnoj skupštini BiH, da oblikuju konsenzus po tako važnom pitanju kao što je ukidanje diskriminacije ljudi na osnovu pripadnosti manjinskim etničkim skupinama. Radi se o tome da je oblikovanje mogućeg sadržaja ovog ustavnog amandmana suženo na šest lidera političkih stranaka: SDP BiH, SNSD, HDZ BiH, HDZ 1990, SDS i SBB. Ni jedan od lidera ovih stranaka nije profesor pravnih nauka, niti je pravni ekspert. Posmatrano u ovom kontekstu, potpuno je isključena stranka u kreaciji rješenja. Pokazalo se da nakon svakog sljedećeg sastanka nema napretka. Stranački lideri nisu pokazali kapacitet za kompromis za nalaženje konsensualnog rješenja. Politička kultura i odgovornost za javni interes, zapravo interes cjeline društva, nalazi se na veoma niskom nivou u djelovanju vladajućih parlamentarnih stranaka. Ovakav način rada stranačkih lidera potpuno je razotkrio stranačke elite u pogledu uzurpacije društvene moći i uloge Parlamentarne skupštine. Tamo gdje je izvlašten parlament ne može biti demokratskog rješenja ni za jedno složeno pitanje o društvenom razvoju.

Nastojanje povjerenika za proširenje Evropske Unije, Štefana Filea, da se rješenje za odluku Evropskog suda za ljudska prava traži i dalje u suženom krugu šest stranačkih lidera, u jednom pokušaju s početka 2013. godine, nije donijelo napredak. Postoje sve osnove za sumnju da se i na najavljenom sastanku stranačkih lidera iz BiH u oktobru 2013. godine neće doći do konsensualnog rješenja za sadržaj ustavnog amandmana o provođenju odluke Evropskog suda za ljudska prava u predmetu Sejdić i Finci.

Izmještanje odlučivanja o sadržaju jednog ustavnog amandmana u vezi otklanjanja diskriminacije pripadnika etničkih manjina u BiH, samo je zatvoreni krug šest stranačkih lidera koji u potpunosti negira moć parlamenta i njegovu odgovornost da donosi zakone i amandmane na Ustav države. U odnosima u kojima je parlament izvlašten, nije moguće oblikovati demokratsko rješenje za promjenu Ustava. Nedostatak konsenzusa među vladajućim strankama moguće je nadomjestiti formiranjem parlamentarnih tijela u kojima bi se iznijeli prijedlozi organizacija civilnog društva i stručnih eksperata. Ulogu specijalnog predstavnika Evropske Unije valja vezati za uticaj na Parlamentarnu skupštinu, da u kontekstu svojih ustavnih ovlaštenja podigne odgovornost za provođenje reformi, uključujući i reformu Ustava Bosne i Hercegovine.

6. NEMOĆ VLADAJUĆIH STRANAKA U OBLIKOVANJU KONSENZUSA U PROCESU ODLUČIVANJA U PARLAMENTARNOJ SKUPŠTINI BIH

Tokom postdejtonskog vremena od 1996. pa do 2010. godine, sve vladajuće parlamentarne većine, osim od 2000. do 2002. godine, stranačku vlast su zasnivale na principu partnerstva. Izbjegavao se princip koalicionog sporazuma i političkog programa stranaka koje čine parlamentarnu većinu. Time se negira osnovni princip parlamentarne demokratije. Bit tog principa je da se slobodna i legitimna volja građana, iskazana na izborima davanjem povjerenja strankama, oblikuje u parlamentu koalicionim sporazumom pobjedničkih stranaka, sa javno proklamovanim programom društvenog i ekonomskog razvoja. Tako parlament konstituiše svoju moć i ostvaruje je u odnosima političkog nadmetanja stranaka parlamentarne većine i stranaka opozicije. U tom kontekstu ostvaruje se parlamentarna demokratija kao moderno predstavništvo građana, i to u vidu nekoliko ustavnih uloga parlamenta: donosi zakone, bira vladu, vrši političku kontrolu nad radom vlade, potvrđuje odgovornost za oblikovanje opšteg interesa zajednice u ekonomskom i kulturnom razvoju. Zato parlament u zemljama razvijene demokratije ima najveću moć i najveću odgovornost za razvoj države.

Izostajanje koalicionih sporazuma i na njima zasnovanih političkih programa parlamentarne većine, dovela je do marginalizacije opozicije u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine. Moć odlučivanja, i to izvan parlamenta, prisvojile su stranačke elite. One nemaju razvijenu odgovornost niti prema parlamentu niti prema građanskoj javnosti.

Društvena osnova nemoći vladajućih stranaka da uspostave međustranački konsenzus tokom odlučivanja u Parlamentarnoj skupštini BiH, proističe iz karaktera stranaka formiranih na etničkoj osnovi. Osnova za ispoljavanje interesa nije pojedinac, nisu socijalne skupine ljudi kao što su nezaposleni, poljoprivrednici, razna udruženja građana na interesnoj osnovi. Etničke stranke, a one imaju najveću moć u Parlamentu BiH, političke interese artikulišu kao interese nacije. Te stranke su zarobljene svojim etnopolitikama. Zatvorenost u svoju etničku skupinu dovodi do politizacije i isključivosti u ispoljavanj nacionalnih interesa. Polazište je da je moja nacija ugrožena od druge nacije, da je položaj moje nacije nepovoljan u odnosu na druge. Izvođenje političkih interesa iz nacionalnog kolektiviteta u multietničkom društvu, kakvo je

bosanskohercegovačko društvo, vodi stranačkoj suprotstavljenosti, i dovodi do stalnih političkih borbi na etničkoj osnovi. Etničke stranke tokom izborne kampanje u parlamentarnim izborima, na ideji ugroženosti svoga naroda, postižu etničku homogenizaciju i na toj osnovi izbornu pobjedu. Ali, kada dođe do konstituisanja parlamentarne vlasti (većine i opozicije), na temelju izbornih rezultata, etničke stranke ne posjeduju istorijsku odgovornost, a time i moć da sa drugim strankama oblikuju konsenzus o pitanjima razvoja bosanskohercegovačke državne zajednice, na istorijskom procesu integracije u Evropsku Uniju i NATO savez.

Nemoć etničkih stranaka da oblikuju međustranački konsenzus o društvenom razvoju države Bosne i Hercegovine, uslovljena je najprije time što stranačke političke interese artikulišu na kolektivnoj etničkoj osnovi. Nemoć konsenzusa proističe i zbog različitog odnosa stranaka prema razvijaju državnosti Bosne i Hercegovine. Stranke koje slijede svoje ratne politike etničke podjele države nemaju iskren odnos prema državnosti Bosne i Hercegovine. Političko stajalište dijela stranaka u RS, nakon 2008. godine, da se zagovara referendum o izdvajanju Republike Srpske iz Bosne i Hercegovine, potvrđuje destruktivni odnos prema državi Bosni i Hercegovini. Primjenu ovog stajališta stranaka iz Republike Srpske zaustavila je međunarodna zajednica.

Treći osnov nemoći vladajućih stranaka o zakonima i reformama na istorijskom projektu integracije Bosne i Hercegovine u EU i NATO savez, proističe iz negacije uloge i moći parlamenta od strane stranačkih elita. Uzurpacija moći parlamenta svođenjem odlučivanja na uski krug stranačkih lidera, i to izvan parlamentarne strukture, produbljuje stranačku borbu i otežava pronalaženje konsenzusa. Četvrti vid nemoći stranaka da oblikuju konsenzus, javlja se usljed nepostojanja povezanosti vodstva stranaka sa građanima i njihovim interesnim oblicima udruživanja. U izvedenim istraživanjima javnog mnijenja iskazuje se volja građana sa 70% da njihova država Bosna i Hercegovina postane članica EU.

I, najzad, peti vid nemoći vladajućih stranaka da oblikuje konsenzus o pitanjima o nadležnosti Parlamentarne skupštine BiH, proističe iz odnosa institucija međunarodne zajednice i EU prema parlamentarnoj demokratiji. Međunarodna zajednica je posredstvom svog viskog predstavnika sve do 2010. godine, primjenom bonskih ovlaštenja, odmjenjivala nepostojeći međustranački konsenzus i proglasila preko 800 dekreta. Odustajanjem od primjene bonskih ovlaštenja, međunarodna zajednica i EU su pribjele veoma neproaktivnom stajalištu u odnosu na razvoj stranačkog sistema i parlamentarne demokratije u BiH. Stajalište se svodi na sljedeće: EU i

međunarodna zajednica će na nekom pitanju prihvatiti ono rješenje za koje se dogovore lideri vladajućih stranaka. A kako dogovor stranaka izostaje, i to u dužem vremenskom trajanju, nastaju posljedice. One se manifestuju u stagnaciji ekonomskog razvoja i zastoju u odvijanju procesa integracije BiH u EU. Geopolitička osnova kompromisa za dejtonski mirovni sporazum došla je od zemalja članica kontakt grupe, a koju čine najmoćnije zemlje svijeta. Integracija BiH u EU ne može ostati samo na iščekivanju dogovora suprotstavljenih stranaka.

7. ZAKLJUČNO STAJALIŠTE

Izvođenje političke pluralizacije bosanskohercegovačkog društva tokom 1990. godine odvijalo se u nepovoljnim i protivrječnim društveno-istorijskim prilikama. U uslovima sloma socijalizma u Evropi i disolucije jugoslovenske federacije te pogoršanih međunacionalnih odnosa u jugoslovenskim republikama u Bosni i Hercegovini se formiraju političke stranke na etničkoj osnovi. Radi se o tome da su nove tri etničke stranke: SDA, HDZ BiH i SDS formirane 1990. godine postale pobjednice na prvim višestranačkim izborima u novembru mjesecu 1990. godine. Ove stranke su sebe proglasile ekskluzivnim zastupnicima interesa svojih naroda: SDA predstavlja interese bošnjačkog naroda, HDZ BiH predstavlja interese hrvatskog naroda i SDS predstavlja interese srpskog naroda. Zbog toga je jedinstveno izborno tijelo razdobljeno na tri etničke cjeline. Politička artikulacija interesa unutar tri etničke stranke javlja se u vidu ispoljavanja kolektivnih nacionalnih interesa. Raniji način ispoljavanja kolektivnih interesa radničke klase u socijalizmu zamijenjen je ispoljavanjem kolektivnih interesa srpskog, hrvatskog i bošnjačkog naroda. Time je u Bosni i Hercegovini umjesto interesnog i građanskog formiran etnički pluralizam.

Istorijska nemoć etničkog pluralizma pokazaće se u toku formiranja višestranačke izvršne vlasti u Parlamentu Bosne i Hercegovine 1991. godine. Na mjesto oblikovanja koalicionog sporazuma tri pobjedničke stranke: SDA, HDZ BiH i SDS i formiranja parlamentarne većine na toj osnovi uspostavljeno je vršenje vlasti na partnerskim međustranačkim odnosima. Time je Parlament kao najviše zakonodavno tijelo ostao bez političke moći, koja se nakon izbora dijeli parlamentarnu većinu i opoziciju. Umjesto političkog nadmetanja između stranaka koje čine vladajuću većinu i stranaka opozicije u Parlamentu je borba ostala unutar odnosa i neslaganja samih vladajućih stranaka. A budući da je riječ o vladajućim strankama na etničkoj osnovi njihove različite političke koncepcije u pogledu razvoja državnosti Bosne i Hercegovine dovešće do ideološko-

političkog rascijepa u Parlamentu BiH na pitanju izvođenja referenduma građana o nezavisnom i suverenom razvoju države Bosne i Hercegovine početkom 1992. godine.

I nakon rata i Dejtonskog mirovnog sporazuma etničke stranke su dobile izbornu moć tako što su osvojile 86% poslaničkih mandata U Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine. Vršenje vlasti i nadalje je zasnivano na partnerskom odnosu vladajućih stranaka. Opozicija je marginalizirana. Svoju izvršnu funkciju Vlada u Parlamentu vrši bez koalicionog političkog programa vladajućih stranaka. O glavnim pitanjima društvenog razvoja etničke stranke ne uspijevaju oblikovati konsenzus. Na taj način je parlamentarna demokracija u Bosni i Hercegovini ostala bez djelotvorne moći da donosi zakone i vrši političku kontrolu nad radom Vlade. Stranačke elite su uzurpirale demokratsku ulogu i moć Parlamenta.

Kako bi se izbjegla blokada odlučivanja u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine o zakonima koji omogućuju reforme i integraciju Bosne i Hercegovine u EU, nepostojeći konsenzus između vladajućih stranaka zamijenjen je proglašenjem zakona od strane Visokog predstavnika međunarodne zajednice na osnovu bonjskih ovlaštenja.

Tokom svih izbornih mandata Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine u postdejtonskom periodu od 1996–2002 godine nije se uspjela formirati parlamentarna većina sa javno proklamovanim koalicionim programom. Usljed toga su vlade bile nemoćne da utiču na oblikovanje reformi i promjena. Moć Parlamenta i izvršne vlasti u Parlamentu uzurpirale su elite vladajućih stranaka. Lideri vladajućih stranaka, odvojeno i izvan Parlamenta nastoje pronaći konsenzus za reforme i nove zakone. U tome ostaju neuspješni, jer nemaju političku sposobnost da oblikuju međustranački konsenzus. U takvim kretanjima Parlament je istisnut na periferiju društvenog i državnog razvoja. Na mjesto parlamentarne demokratije u Bosni i Hercegovini je na sceni **partitokratija**. Usljed toga je i nastao zastoj u odvijanju evropskog integracijskog procesa, naročito nakon 2008. godine.

Promjena u razvoju političkog pluralizma u Bosni i Hercegovini iz njegove etničke strukture u građansko-interesnu strukturu javlja se kao nužan pravac kretanja u postdejtonskom političkom razvoju države Bosne i Hercegovine. To podrazumijeva cjelovitu reformu u razvoju stranačkog sistema. Ta reforma bi trebala dovesti do jačanja moći građanskih multietničkih stranaka utemeljenih na evropskim standardima. U prošlosti se već pokazalo da na osnovi etnopolitika

nije moguće graditi međustranački konsenzus i djelotvornu parlamentarnu demokratiju u Bosni i Hercegovini.

Promjena strukture stranačkog sistema u Bosni i Hercegovini pretpostavlja i novu strategiju Evropske unije i međunarodne zajednice u odnosu na jačanje uloge Parlamentarne skupštine i razvoj parlamentarne demokratije. Umjesto oslanjanja u izvođenju reformi na sužen krug stranačkih lidera i očekivanja njihovog dogovora, moć međunarodne zajednice i Evropske unije nužno mora biti usmjerena na sam Parlament, zatim Vijeće ministara i organizacije civilnog društva.

Svoju strategiju prema odvijanju procesa integracije Bosne i Hercegovine u EU i NATO savez međunarodna zajednica treba bitno mijenjati i to tako što bi svojim uticajem osigurala geopolitičku osnovu za reformu Ustava Bosne i Hercegovine. Osim toga Evropska unija, odnosno njen specijalni predstavnik u Bosni i Hercegovini trebaju uvesti nove institucionalne forme za ubrzanje integracije Bosne i Hercegovine u EU. Riječ je o mogućnosti da se uspostavi **agenda reformi i novih zakona u zajedničkoj odgovornosti** Specijalnog predstavnika EU i parlamentarne vlasti Bosne i Hercegovine. Na taj način bi se objedinile energije demokratskih snaga i omogućilo ubrzanje integracije Bosne i Hercegovine u EU. Nedopustivo je da Bosna i Hercegovina i uz angažovanje međunarodne zajednice i EU, toliko zaostaje u evropskom integracijskom procesu naspram susjednih država: Hrvatske, Srbije i Crne Gore.

Na parlamentarnim izborima za godinu dana 2014. godine buduće pobjedničke stranke u najkraćem vremenu trebaju oblikovati koalicioni sporazum. Glavne odrednice političkog programa koalicione parlamentarne većine nužno moraju biti: postizanje članstva Bosne i Hercegovine u EU. Sa ispunjavanjem uslova za integraciju u EU postiže se i najveći stepen unutrašnje integracije Bosne i Hercegovine u ekonomskoj, političkoj i kulturnoj sferi. Postiže se izgradnja standarda za vršenje ustavne uloge Parlamenta Bosne i Hercegovine.

LITERATURA

1. Bajić, Mehmedalija: Historija Bosne i Hercegovine, TKD Šahinpašić, Sarajevo, 2001. godina
2. Ćurak, Nerzuk: Izvještaj iz periferne zemlje-gramatika geopolitike, Fakultet političkih nauka Sarajevo, 2011. godina
3. Ibrahimagić, Omer: Državno uređenje Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2005. godina
4. Ravlić, Slaven: Dileme političkog predstavljanja, Politička kultura, Zagreb, 2008.
5. Razvoj političkog pluralizma u Sloveniji i Bosni i Hercegovini (istraživačka studija), urednici: Danica Fink-Hafner i Mirko Pejanović, Promocult, Sarajevo/Ljubljana, 2006.
6. Pejanović, Mirko: Politički razvitak Bosne i Hercegovine u postdejtonskom periodu, TKD Šahinpašić, Sarajevo, 2005.
7. Pejanović, Mirko: Ogledi o državnosti Bosne i Hercegovine, drugo dopunjeno izdanje, Šahinpašić Sarajevo/Zagreb, 2012.
8. Bosna i Hercegovina petnaest godina nakon Dayton-Političko-pravni aspekti demokratske konsolidacije u postdejtonskom periodu, Zbornik radova, urednici: Dino Abazović i Stefan Hammer, Fakultet političkih nauka Sarajevo, Sarajevo 2010. godine